

ЕКОЛОГІЧНІ ПЛАТЕЖІ ЯК ДЖЕРЕЛО ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ПРИРОДИ

БАБІЧЕНКО Віктор Володимирович

*доктор економічних наук, доцент кафедри обліку і фінансів,
Кременчуцький національний університет ім. М. Остроградського
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-3317-6235>*

ГЛУХОВА Валентина Іванівна

*кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри обліку і фінансів,
Кременчуцький національний університет ім. М. Остроградського
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-3120-9651>*

КРАВЧЕНКО Христина Володимирівна

*студентка
Кременчуцького національного університету ім. М. Остроградського
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-1287-9249>*

Анотація. Досліджено бюджетну класифікацію екологічних платежів України, проведено аналіз динаміку їх надходжень до бюджету розрізі статей протягом останніх п'яти років, визначено їх частку у загальних доходах бюджету, а також рівень забезпечення ними видатків на охорону навколишнього природного середовища. Визначено необхідність та напрямки реформування системи екологічного оподаткування, що сприятиме формуванню дієвої вітчизняної системи екологічного оподаткування, спрямованої на екологізацію суспільного виробництва, та забезпечуватиме сприятливі умови для збереження довкілля й успішний соціально-економічний розвиток держави в цілому.

Ключові слова: екологічні платежі, доходи бюджету, екологічний податок, збір за забруднення навколишнього природного середовища, охорона довкілля.

Аннотация. Исследована бюджетная классификация экологических платежей Украины, проведен анализ динамика их поступлений в бюджет в разрезе статей в течение последних пяти лет, определена их доля в общих доходах бюджета, а также уровень обеспечения ими расходов на охрану окружающей природной среды. Определена необходимость и направления реформирования системы экологического налогообложения, что будет способствовать формированию действенной отечественной системы экологического налогообложения, направленной на экологизацию общественного производства и обеспечивать благоприятные условия для сохранения окружающей среды и успешное социально-экономическое развитие государства в целом.

Ключевые слова: экологические платежи, доходы бюджета, экологический налог, сбор за загрязнение окружающей природной среды, охрана окружающей среды.

Постановка проблеми. Останніми роками питання сталого розвитку та охорони навколишнього середовища займають центральне місце серед проблем національного розвитку економіки України. У межах екологічної політики існують різні типи інструментів для реалізації цілей охорони навколишнього середовища та сталого розвитку [12], найбільшу ефективність серед яких мають саме економічні інструменти. З огляду на це, екологічні платежі набувають усе більшого значення серед економічних інструментів у зв'язку з їх високою результативністю в досягненні цілей економічної та екологічної політики.

Загальновідомо, що охорона навколишнього середовища є діяльністю, яка потребує акумуляції та належного витрачання коштів на здійснення екологічних заходів та відповідних природоохоронних програм та ресурсозберігаючих проектів. Як наслідок, все більшої уваги на даний момент вимагають питання екологічного оподаткування як інструменту фінансового забезпечення природоохоронних програм в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різним аспектам фінансового забезпечення охорони довкілля та аналізу екологічного оподаткування присвячені роботи багатьох науковців [1-8; 13-14]. Однак питання фіскального значення екологічних платежів залишається актуальним з погляду можливості повноцінного фінансового забезпечення процесів екологізації національної економіки.

Мета статті полягає в аналізі надходжень екологічних платежів в розрізі їх складових до бюджету України як джерела фінансування природоохоронних заходів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наявність різних фінансових інструментів в галузі екологічного регулювання є необхідною умовою не тільки акумулювання і компенсації витрат на охорону навколишнього середовища, а й важливим важелем забезпечення стимулювання природоохоронної діяльності.

Під економічними інструментами природоохоронної діяльності розуміються різні засоби (методи, заходи, важелі) впливу на фінансовий стан економічних суб'єктів з метою орієнтації їхньої діяльності в екологічно сприятливому напрямку, тобто стимулювання раціонального та дбайливого використання природних ресурсів, зменшення енерго- та ресурсоемності виробництва, а також мінімізацію збитків, завданих антропогенним навантаженням навколишньому природному середовищу [10]. Найбільше значення серед усіх економічних інструментів здійснення природоохоронної діяльності мають екологічні платежі.

Основна мета екологічних платежів – сприяти зниженню негативного впливу бізнес-діяльності та населення на довкілля. Ця мета може досягатися у вигляді двох підходів.

Перший підхід – встановлення вищих ставок екологічних податків. У такому разі підприємства прагнуть реалізувати природоохоронні заходи, щоб скоротити витрати на сплату екологічних податків. Як результат – зниження негативного впливу на довкілля.

Другий підхід до використання екологічних платежів – фінансування природоохоронних заходів, здатних компенсувати забруднення довкілля. У цьому випадку, чим вище частка екологічного податку, використовува-

ного для покриття витрат на охорону довкілля, тим ефективніше використовуються кошти.

Розглянемо, що належить до складу екологічних платежів в Україні (табл. 1).

Таблиця 1

Складові екологічних платежів згідно бюджетної класифікації доходів

Код	Найменування
19010000	<i>Екологічний податок</i>
19010100	Надходження від викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення
19010200	Надходження від скидів забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти
19010300	Надходження від розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи на об'єктах, крім розміщення окремих видів відходів як вторинної сировини
19010400	Екологічний податок, який справляється за утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені) та/або тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлений особливими умовами ліцензій строк
19011000	Екологічний податок, який справляється за викиди в атмосферне повітря двоокису вуглецю стаціонарними джерелами забруднення
19050000	<i>Збір за забруднення навколишнього природного середовища</i>
19050200	Інші збори за забруднення навколишнього природного середовища до Фонду охорони навколишнього природного середовища
19050300	Надходження від сплати збору за забруднення навколишнього природного середовища фізичними особами

Джерело: складено на основі [9]

Як свідчать представлені дані (табл. 1), основними екологічними платежами, що стягуються в нашій країні, є екологічний податок та збір за забруднення навколишнього природного се-

редовища, які складаються з відповідних статей. Проаналізуємо динаміку надходжень екологічних платежів до зведеного бюджету України за 2016-2020 роки (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка надходження екологічних платежів до зведеного бюджету України упродовж 2016-2020 рр., тис. грн

Показник	2016	2017	2018	2019	2020	Темп росту
Екологічний податок	4 987,4	4 698,4	4 921,5	6 092,6	5 397,6	1,08
Збір за забруднення навколишнього природного середовища	11 985,4	1 948,9	1 021,1	728,6	715,0	0,06
Екологічні платежі, всього	16 972,8	6 647,3	5 942,6	6 821,2	6 112,6	0,36

Джерело: розраховано та складено за даними [11]

Наведена в табл. 2 інформація показує, що за останні п'ять років відбуло-

ся суттєве зменшення обсягів екологічних платежів (на 10 860,2 тис. грн), в

першу чергу, за рахунок значного скорочення обсягів надходжень збору за забруднення навколишнього природного середовища (на 11 270,4 тис. грн) до бюджету. Разом з тим, надходження екологічного податку до зведеного бюджету України збільшились за 2016-2020 рр., але лише на 410,2 тис.

грн. Що стосується надходжень збору за забруднення навколишнього природного середовища, то їх темп росту є надзвичайно низьким (0,06). Проведемо також аналіз темпів росту екологічних платежів та загальних доходів бюджету України за 2017-2020 роки (рис. 1).

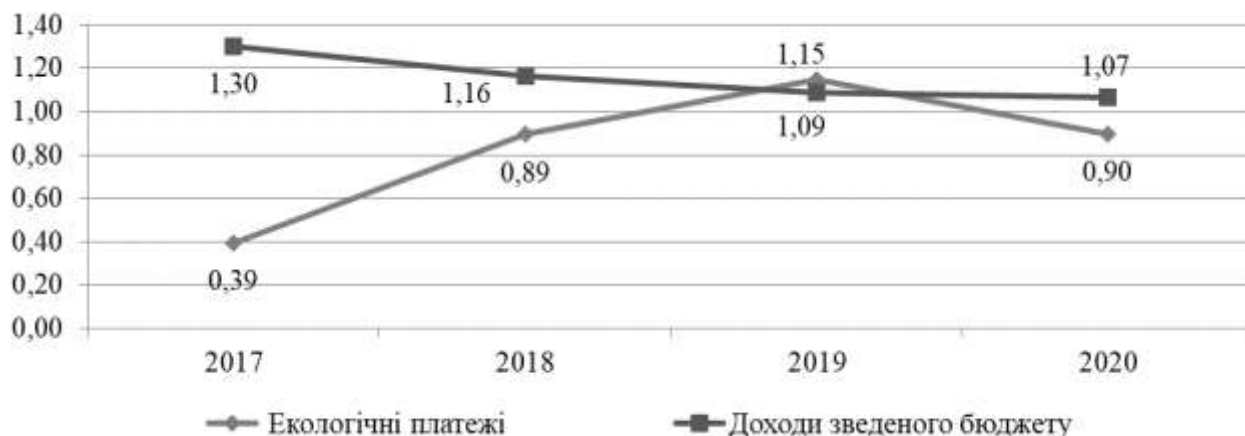

Рис. 1. Динаміка темпів росту екологічних платежів та всіх доходів бюджету України протягом 2017-2020 років

Джерело: розраховано та побудовано на основі [11]

Слід зазначити, що в цілому за аналізовані роки темп росту загальних доходів зведеного бюджету (1,35) значно випереджає темп росту екологічних платежів (0,92). Також з рис. 1 видно, що впродовж кожного року

(окрім 2019) темп росту всіх доходів бюджету випереджає темп росту екологічних платежів. Частка екологічних платежів у доходах зведеного бюджету України є вкрай мізерною (рис. 2).

Рис. 2. Динаміка питомої ваги надходжень екологічних платежів у доходах зведеного бюджету впродовж 2016-2019 рр., %

Джерело: розраховано та побудовано на основі [11]

Екологічні платежі в державних доходах усіх країн відіграють важливу роль, оскільки надходження від їх

сплати є джерелом фінансування природоохоронних заходів, тому їх обсяги мають бути достатніми для реалізації

заходів з компенсації шкоди, яку на-несли навколишньому середовищу забруднювачі. Однак в Україні, як бачимо з представлених даних (рис. 2), частка екологічних платежів у всіх доходах бюджету є дуже низькою та кожного року складає менше 1 %. Крім того, протягом аналізованого пе-

ріоду вона суттєво зменшилась (на 0,0017 %), що є негативною тенденцією.

Аналіз екологічних платежів у розрізі складових дає можливість з'ясувати їх вплив на загальні обсяги їх надходження до бюджету України (табл. 3).

Таблиця 3

Обсяги надходження екологічних платежів до бюджету України
в розрізі статей, тис. грн

Найменування	2016	2017	2018	2019	2020	Абс. відхилення
1	2	3	4	5	6	7
<i>Екологічний податок</i>	4 987,4	4 698,4	4 921,5	6 092,6	5 397,6	410,2
Надходження від викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення	3 132,0	2 562,8	2 581,4	2 659,5	1 982,2	-1 149,8
Надходження від скидів забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти	142,3	144,8	159,1	155,7	148,1	5,8
Надходження від розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях	935,9	1 014,5	1 153,9	1 254,2	1 189,9	254,0
Екологічний податок, який справляється за утворення радіоактивних відходів та/або тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установленний строк	777,1	976,4	1 027,2	1 071,7	1 015,0	237,9
Екологічний податок, який справляється за викиди в атмосферне повітря двоокису вуглецю стаціонарними джерелами забруднення	–	–	–	951,5	1 062,4	1 062,4
<i>Збір за забруднення навколишнього природного середовища</i>	11 985,4	1 948,9	1 021,1	728,6	715,0	-11 270,4
Інші збори за забруднення навколишнього природного середовища до Фонду охорони навколишнього природного середовища	11 971,5	1 937,6	983,6	759,7	700,9	-11 270,6
Надходження від сплати збору за забруднення навколишнього природного середовища фізичними особами	13,8	11,3	37,5	-31,1	14,0	0,2

Джерело: сформовано за даними [11]

Аналіз свідчить (табл. 3), що збільшення надходжень екологічного податку відбулося за рахунок надходжень екоподатку, який справляється за утворення радіоактивних відходів, та надходжень від розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях на 237 тис. грн та 254 тис. грн відповідно. Надходження від скидів забруднюючих речовин у водні об'єкти, від розміщення відходів та утворення радіоактивних відходів мали приблизно однаковий темп росту (1,04, 1,27 та 1,31 відповідно). Проте негативним

моментом є те, що за останні п'ять років екологічний податок, що справляється за викиди, суттєво зменшився (на 1 149,86 млн грн). Також за досліджуваний період мав тенденцію до зменшення збір за забруднення навколишнього природного середовища (11 270,4 тис. грн).

У контексті вищезазначеного доцільно дослідити динаміку питомої ваги складових всіх екологічних платежів до бюджету, яку представлено на рис. 3.

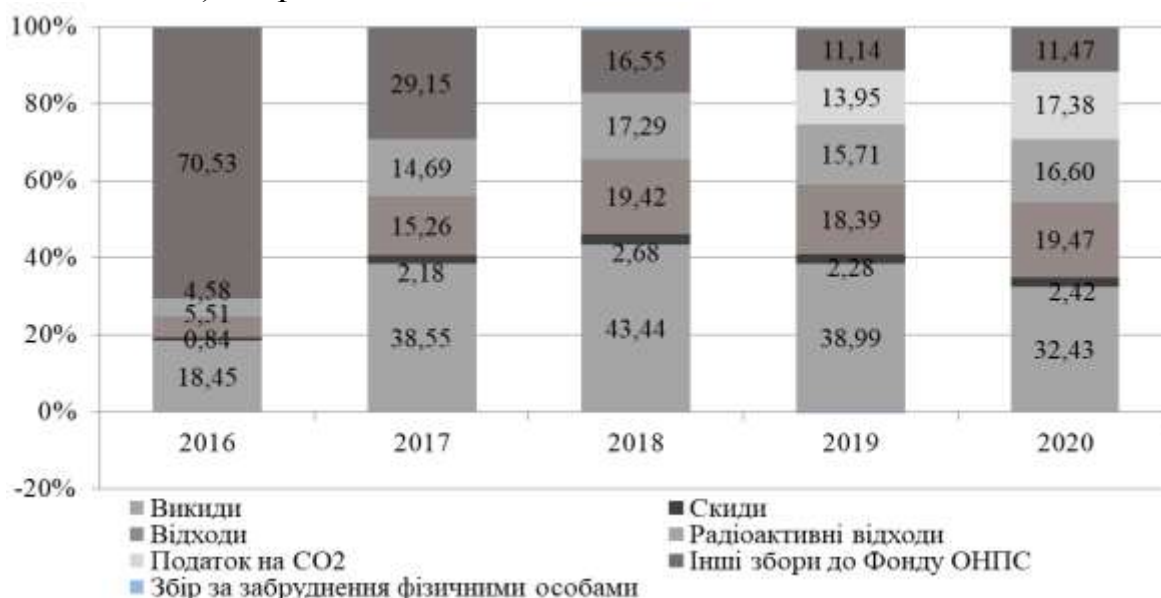

Рис. 3. Динаміка структури екологічних платежів протягом 2016-2020 рр., %
Джерело: розраховано та складено за даними [11]

Як видно з результатів розрахунків (рис. 3), найвагомішою складовою у 2016 році були інші збори до Фонду охорони навколишнього природного середовища (майже 71 %). Проте з 2017 року по 2020 суттєву частку в усіх екологічних платежах займав екологічний податок, що справляється за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин (у 2017 р. – 39 %, у 2020 – 32 %). Зменшення його по структурі пояснюється скороченням обсягів у вартісному виразі, а також появою у 2019 р. нової складової – по-

датку на CO₂. Екологічний податок, що справляється за викиди в атмосферне повітря двоокису вуглецю стаціонарними джерелами забруднення, який стягується з 2019 року, у 2020 р. займає в загальній структурі майже 20%.

Проаналізуємо також наскільки екологічними платежами компенсуються витрати на охорону довкілля (табл. 4).

Важливо зазначити, що екологічні платежі, з одного боку, є інструментами стимулювання природокористува-

чів до екоконструктивної діяльності, а з іншого – джерелами створення природоохоронних фондів, фінансові ресурси яких мають бути спрямовані на вирішення найважливіших еколого-економічних проблем.

Таблиця 4

Компенсація державних витрат на охорону навколишнього природного середовища екологічними платежами до бюджету протягом 2016-2020 рр.

Показник	2016	2017	2018	2019	2020
Екологічні платежі до зведеного бюджету, млн грн	16,97	6,65	5,94	6,82	6,11
Витрати зведеного бюджету на охорону навколишнього природного середовища, млн грн	6 255,40	7 349,30	8 242,10	9 731,10	9 056,60
Частка компенсації екологічними платежами витрат на охорону навколишнього природного середовища	0,00271	0,00090	0,00072	0,00070	0,00067

Джерело: розраховано та сформовано на основі [11]

Як бачимо з табл. 4, в нашій країні частка компенсації екологічними платежами витрат на охорону навколишнього природного середовища є вкрай низькою. Крім того, вона знижується кожного року та за досліджений період зменшилась на 0,00204, що є негативною тенденцією. Зважаючи на це, можна сказати, що державне фінансове забезпечення витрат на охорону природи за рахунок екологічних платежів до бюджету в Україні знаходиться на дуже низькому рівні.

Висновки. На основі проведеного дослідження можна назвати такі основні тенденції та проблеми в існуючій системі екологічного оподаткування в нашій країні: обмеженість фінансових ресурсів; дуже низька частка екологічних платежів у всіх доходах бюджету; значне скорочення обсягів надходжень екологічних платежів до бюджету України; надзвичайно мала частка компенсації державних витрат на охорону навколишнього природного середовища екологічними платежами до бюджету та ін.

Отже, для збільшення надходжень екологічних платежів доцільним є збільшення їх ставок, яке має бути поступовим та з урахуванням європейського досвіду – з одночасним зниженням інших ставок податків задля збереження стабільного рівня фіскального навантаження, а також збалансування доходної та видаткової частин бюджету та посилення контролю за дотриманням економічними суб'єктами норм екологічної безпеки в процесі своєї діяльності. Таким чином, на сьогодні в умовах зростання екологічних проблем та відповідно до ринкових відносин необхідно реформувати систему екологічного оподаткування в Україні. Реалізація запропонованих вище напрямів сприятиме формуванню дієвої вітчизняної системи екологічного оподаткування, спрямованої на екологізацію суспільного виробництва в Україні, та забезпечуватиме сприятливі умови для збереження довкілля й успішний соціально-економічний розвиток держави в цілому.

Список використаної літератури

1. Бабіченко В., Глухова В., Кравченко Х. Бюджетне фінансування сфери охорони навколишнього природного середовища в Україні. *Облік і фінанси*. 2021. № 3 (93). URL: <http://www.afj.org.ua/ua/article/847>. (дата звернення: 15.11.2021)
2. Веклич О. О. Перші підсумки фінансово-бюджетної децентралізації екологічного оподаткування. *Економіка України*. 2016. № 3. С. 60-74.
3. Волохова І. С. Трансформаційні процеси у податковій системі України: монографія. Одеса, 2018.
4. Глухова В. І. Екологічний фонд як джерело державного фінансового забезпечення охорони природи. *Економічний простір: Збірник наукових праць*. № 22/2. Дніпропетровськ: ПДАБА, 2009. С. 251-257.
5. Канонішена - Коваленко К., Шевченко Л. Екологічний податок від А до Я. Київ: Фундація «Відкрите Суспільство», 2018. URL: https://openaccess.org.ua/data/blog_dwnl/Ecological_tax_2018.pdf. (дата звернення: 15.11.2021)
6. Конєва І. І. Державна фінансова підтримка природоохоронної діяльності в Україні. *Регіональна економіка та управління*. 2020. № 1 (27). С. 119-123.
7. Мартинюк І. В. Оцінка економічного стану України з урахуванням екологічного фактору. *Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції: науково-практичний журнал*. 2014. № 1 (26). С. 112—117.
8. Матвійчук Н. М. Екологічне оподаткування як інструмент фінансування природоохоронних заходів держави. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 15.
9. Наказ Міністерства фінансів України «Про бюджетну класифікацію» від 14.01.2011 № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-11#Text>. (дата звернення: 15.11.2021)
10. Нікола С. О., Гусєв А. О. Екологічне оподаткування як інструмент державного впливу на економіку природокористування. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2020. № 4 (115). URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2020/4_2020/21.pdf. (дата звернення: 15.11.2021)
11. Офіційний веб-сайт Державної казначейської служби України. URL: <https://www.treasury.gov.ua>. (дата звернення: 15.11.2021)
12. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року. URL: https://www.ua.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/Agenda2030_UA.pdf. (дата звернення: 15.11.2021)
13. Свиноус І. В., Слободенюк О. І., Присяжнюк Н. М. Екологічне оподаткування: світовий досвід та виклики для України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 15. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/15_2021/5.pdf/. (дата звернення: 15.11.2021)
14. Шаповалов Є. Податкове регулювання стану довкілля. Зарубіжний досвід та вітчизняні реалії в умовах фіскальної децентралізації. *Світ фінансів*. 2021. № 1 (66).